

Česko-lužický věstník

Ročník XVI

Číslo 2 / únor 2006

Michał Nawka

Zajac Zajíc

*Zajac w polu lęha
a po polach bęha,
tam je jemu derje,
ję, štož sebi bjerje.*

*Kať najradšo rodźi,
najęśc so tam chodźi.
Šerjenje tam stoi,
toho so wón boji.*

*Chwata polo dale,
zas tam sedźi w kale.
Čakaj, hajnk so měři!
Hlej, kak zajac čęři!*

*V polích ve dne běhá
na noc k spánku lehá,
hned tam a hned tady,
nikdy není hlady.*

*Nejradši je hostem,
tam kde zelí roste.
Někde strašák stojí,
toho se on bojí.*

*Běží jinam - rovnou
k zelí za hájovnou.
Pozor, hajný míří!
Zajíc v lese mizí!*

Z materiálů 27. Svátku lužickosrbské poezie přeložil Milan Hrabal.

Żarów, snímek Miloše Malce

Den poezie v ČR

Už po sedmé proběhl v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v den narození Karla Hynka Máchy 16. listopadu Den poezie. Hlavním organizátorem je sdružení Loreta, které vydává internetový časopis TotEM.cz. Cílem akce není jednotlý program, nýbrž organizace a podpora co nejvíce akcí věnovaných poezii. Letos se mezi více než 60 akcemi objevil i varnsdorfský Svátek lužickosrbské poezie. Většinou čtou domácí autoři, výjimkou byla neděle 13. listopadu, kdy bylo na programu mezinárodní čtení za spolupráce s Multikulturním centrem Praha v kavárně paláce Lucerna. Zúčastnili se autoři ze Španělska (Elena Buixaderas, Ramón Machón), Británie (Jane Kirwan), Maďarska (Timea Penzes) a z Lužice Róža Domašcyna, která se před zhruba 80 přihlížejícími stala hvězdou večera jako představitelka jiné kultury, než na kterou jsou posluchači poetických sezení zvyklí, i jako dobrá recitátorka, což nebývá u autorů vůbec pravidlem. Četl se úryvek z knížky *Koče čary*, potom básně Wolanja ze Sodoma v lužickosrbské i německé verzi s dvěma překlady, jinak lužickosrbsky. Zřejmě poprvé se četlo i z překladů básníka Libora Kovala. Pro čtení vznikly i překlady nové. Následovali autoři z Lotyšska (Inga Gaile, Kārlis Vērdiņš a Inese Zandere) a na závěr performeři z Británie (Nikolas Makoha) a Česka (Tomáš Míka), již si živým podáním a hudebním doprovodem dokázali vysloužit velký ohlas. Pro Róžu Domašcynu to byla, jak říkala, inspirace. „*Moje babička kdysi dělala podobnou recitaci, ale tehdy se tomu tak ještě neříkalo,*“ dodala. Možná se po sbírce anagramů dočkáme v Lužici i této formy?

Róža Domašcyna

Serbja, Warnočicy a či druzy

Letošní již 27. Svátek lužickosrbské poezie se konal v rozmezí 18. a 22. listopadu v Srbské Lužici, polská východní Lužice byla zastoupena 20. listopadu čtením a vernisáží ve Zhořelci, česká jižní Lužice (Záhvozd) pak 19. listopadu literárně hudebním odpolednem v Základní umělecké škole ve Varnsdorfu (lužsrb. Warnočicy), které bylo zároveň zařazeno do akcí Dne poezie a proběhlo již tradičně pod záštitou Obce spisovatelů a českého centra PEN klubu. Jak je zvykem, každý ročník Svátku je věnován význačné literární osobnosti Lužice, letos to byl učitel, spisovatel, překladatel a národní pracovník **Michał Nawka (1885–1968)**. – Přípomínka Nawky proběhla zároveň i 3. listopadu v hornoslezském Opolí v rámci Lužických dnů. Tento představitel jednoho z nejvýraznějších lužickosrbských „klanů“ je známý především svými básněmi a říkankami pro děti, z nichž některé byly zhudebněny. V próze vyniká osobitým citově zaujatým slohem a subjektivním jazykem (viz dále ukázkou).

Nawka by měl jistě radost z řady hostů, kteří mu přijeli do Varnsdorfu blahopřát. Jako obvykle se vše odehrávalo za doprovodného slova ředitele městského divadla Martina Louky, jakož i podle scénáře a v režii šéfa školského odboru městského úřadu a básníka v jedné osobě Milana Hrabala. Na začátku se četla ukáзка poezie oslavence v lužické srbsčině, češtině, slovenštině a němčině. O hudební dokreslení celé akce pečovala pěvkyně Tanja Donatec z Lužice a klavíristka Mirelle Petrova z Bulharska.

Následovala četba ukázek z Nawkovy tvorby pro děti. Originály četla lidová básnířka Monika Kochowa, Hrabalovy české překlady přednesla Líbuše Cipriánová a křest „lužickosrbského“ čísla Literárních novin, které představil autor úvodního článku, překladů básní a přísloví, opět Milan Hrabal. Ukázkou ze své publikované úvahy o lužickosrbském hradišti Gana u Míšně přečetl známý publicista Křesćan Krawc.

Autor zprávy posléze této příležitosti využil k připomínce 100. výročí narození básníka Vladimíra Holana, který žil řadu let v těsné blízkosti Lužického semináře, pražského střediska lužickosrbských aktivit. O Holanových případných stycích s Lužickými Srby a názoru na ně se však už asi nikdy nic nedozvíme.

Ke stálým varnsdorfského vystoupení patří šéfredaktor Lužickosrbských novin Benedikt Dyrlich a šéfredaktor dětského časopisu Plomjo Beno Budar, oba básníci, stejně jako autorka poetických miniatur Beata Nasticcek. Novými tvářemi byli mladí autoři a oslavenci pravnucci Maksymilian a Benjamin Nawkovi a Dyrlichův syn Kajetan. Publikum doslova uchvátil svým vystoupením slovenský autor Lubomír Feldek.

Radostnou novinou na závěr byla slíbená rekonstrukce městské knihovny. Její nové ředitelce jí za úřad přislíbila místostarostka Zdenka

Vajsová. Celá akce skončila družným hovorem u připraveného rautu. Město Varnsdorf se o svoji kulturu dobře stará a proto i Svátku poezie věnovalo patřičnou pozornost.

Pozornosti kulturychtivého návštěvníka Varnsdorfu jistě neujde řada zdejších institucí jako je divadlo, muzeum, kino a řada klubů a galerií. Je tedy jen logické, že kulturní metropole šluknovského výběžku navazuje mimo jiné na tradici, která zde vznikla působením lužickosrbského gymnázia právě před 60 lety. Lužičtí Srbové jsou národem vysoce vzdělaným, protože si každý den musejí v konfrontaci s většinovým německým ži- vlem uvědomovat hodnotu své kultury. Jejich dvojjazyčnost jim však rovněž otvírá dveře k poznání velkého světa a toleranci.

Zde několik málo slov k jubilantovi. Nawka žil v těžkém dějinném období, strach z všudypřítomného velkoněmeckého šovinizmu vystřídala opojná svoboda v době mírové konference ve Versailles, nové utužování poměrů vrcholící zákazem všeho lužickosrbského v letech 1937–45 a osvobození sovětskou a polskou armádou. Pod vlivem Masarykových myšlenek byl v roce 1912 spoluzakladatelem národní organizace Domowina. Na sklonku života se ještě dožil drastického omezení lužickosrbského školství v roce 1964. Své pero dal však v prvé řadě do služeb literatury, přinesl do lužickosrbské prózy osobitý styl založený na barvitěm líčení a práci s jazykem. V básnictví nejvíce vynikají rýmované básně a říkanky pro děti. Je autorem mnoha knih pro děti. V době útlaku nezapomíná na národní duch, což ukazuje např. jeho píseň Swjateho Jurjowy pochod z roku 1936, kde na základě symboliky sv. Jiří jako vítěze nad drakem vyzývá v božím jméne k obraně proti nacizmu (My ze swjatym Jurjom džemy/ rubać waki, hady./ Z nim tež wěsće dobudžemy./ a tuž džemy rady. – My se swatým Jiřim jdeme/ sekat draky, hady./ S ním určité zví- težime./ a tak jdeme rádi.) Přirovnání nemůže nechat nikoho na pochy- bách (Jědy so w tych zmijach warja./ sapaju jim z pyska./ Z nosow smjerdy so jim parja./ z wočom złósć so blyska. – Jedy se w těch dracích waří./ tryskají jim z chřtánu./ Z nosů smrady se jim páří./ z očí zlost jim plane.). Nawka je rovněž autorem duchovních písní, lužsrb. kěrluší. Jako libretis- ta spolupracoval se známým lužickosrbským skladatelem Bjarnatem Krawcem, který se po válce z rozbombardovaných Drážďan přestěhoval do Varnsdorfu. Nawkova krátká próza Njewěrju, zo wjelkow w Serbach njeje vznikla v roce 1909, dnes bychom mohli říci v tomto strachu. Zajímavostí je, že v době psaní prózy vlci v Lužici opravdu nebyli, až po sjednocení Německa po roce 1990 přišli z Polska a několik jedinců osíd- lilo lesy ve střední Lužici.

Nevěřím, že v Lužici nejsou vlci

Zima, bělostná krajina. Úplně jako v kalendáři.

Ríkají, že v Lužici nejsou vlci, ale já slyším – uhúú – z dálky jejich vytí, jsou stále blíž a výš, bodají mě ty vlčí hlasy do uší, už mi běsní i nad hlavou. Jsou to hladoví vlci, kteří hlady vyjí tak, jako kdyby se od loňska museli postit. Letí s větrem o závod, rvou lidem ze žil krev, pijí ji teplou. Strach jímá ty ubožáky, kteří si sami na sobě prohlížejí červené a modré otisky vlčích zubů. Smečka za smečkou té vlčí sebranky se sem žene.

Div, že nás ještě všechny nezadávali.

Leckterého ubožáka ale ti ďáblové už vylekali k smrti – zbledl a dodýchal. Na druhý den se však řeklo, že zmrznul.

Ale já nevěřím, že zmrznul. Jeho smrt zavinili vlci.

Podívej, podívej, vidím je, jak se honí po sivých polích, vlastně ne, nevidím vlky, ale zvržený snůh, jak se za nimi mísí s kužely šedého prachu. Za nimi se zvedají děsivá mračna, jež teprve po chvíli unaveně klesnou někde v příkopu nebo do úvozu. Svým běsněním divocí vlci už kdekoho zaváli, ve vánici zadusili. Takoví jsou vlci, loupežníci a vrahové. Nikdo jim nic nedělal, ale oni by každého pohltili.

Ou, zase mě obchází strach, když vzpomenu na jejich řádění. Ani doma nejste v bezpečí před vlčím hladem. Nejhuř je mi v měsíci vlků.

Nevěřím, že v Lužici nejsou vlci.

Lubomír Feldek

Lenka-pradlenka si nám stěžuje na svou bídu

To vám stojím den za dnem za džberem vody a peru a máchám se v té ohavné kejďě. To není pro každou! První se bojí vody, druhá prádla, třetí mýdla, čtvrtá to nemůže cítit, páté se to mate, šestá spolkla pravítko, sedmá má bílé ručičky, osmá by chtěla prát vsedě, devátá se nic nenaučila. Jak povídám, to není ani pro každou desátou! To chce tvrdou náuru. Nohy, co neběhají po chalupách s klepy. Ruce, co se nebojí zimy ani horka. A paže, co se nevyhodí z ramen. A páteř a záda, co se dovedou ohýbat. A oči, co vidí špínu – v brýlích tu žádná stát nemusí. Zkrátka takovou, která má tohle všechno, takovou si hledejte! Mě si také hledají, já každému prát nechodím, já si své lidi vybírám. Tam, kde musím stát celý den sama, tam nejdu. Hospodyně taky musí vzít za práci, aby zkusila, jak to člověka huntuje. A za těch pár drobných!

Mě to ale nezhuntuje. Já na to mám svaly. To je taky štěstí. Ale neštěstí mám i tak dost. A to hlavně je, že musím chodit prát, že neumím šít – ve škole jsem se nic nenaučila, jednou jsem se píchla do prstu, a krev jsem

nemohla vidět, už jako dítě ne. Švadlena se má dobře, celý den ve světnici u okna, kouká se z okna, co se venku děje. A na co koukám já? Na špinavé hadry! Když švadlena nevidí, může si nandat brýle – když si je nandám já, hned se mi zapotí. U lidí je vůbec líp než v prádelně. Co tam je, leda voda a štoudve a nějaká stará lavice, víc nic. O takovou cimru nikdo nestojí. Švadlena šije pořád nové věci – já peru pořád jenom staré a ještě k tomu pěkně špinavé. Švadlena se nemusí ráchat ve vodě jako já, ještě člověk dostane revma. No, co naplat! A ještě jednu smůlu jsem měla: mohla jsem být kuchařkou! To by kolem mě všechno vonělo – takhle tu stojím ve smradu. Kdybych byla kuchařka, najedla bych se na všech svatbách a křtinách a posvíceních. Už se mi sbíhají sliny. To se mi nikdo nemůže divit, že všude neperu! A to třetí neštěstí: můj nápadník. To vám byl frajer! Pěkný byl: vlasy černé, lesklé, oči modré, knírek pod nosem, tvářičky červené, velký byl, větší než já. Chodil podle poslední módy, botičky měl – jaké to měl? Ale hrom aby do botiček a do celého toho darebáka! Jenom ze mě vytahal peníze a pak se ztratil jak pára nad hrncem – mizera jeden. Kdybych ho teď měla po ruce, umyla bych ho, na valše vydrbala, mýdlem mu oči zaplácala, že by nevěděl, čím je, špína jeden! A vyždímala bych ho, až by mu všechny kosti chrastily – a do ždímačky bych ho taky strčila, protáhla bych ho, až by byl celý placatý, a na šňůru bych ho pověsila, jo, oběsila – a ještě do mandlu bych ho vzala, aby už víckrát – no jo – ale holt tady není. Škoda, že tady není! Ale patřilo by mu to! Takové hladké panáčky je nejlíp vydrbat koštětem a kartáčem, aby ten falešný vršek pustil, a pak se holoubek ukáže, jaký je doopravdy. To už si na mě žádný nepřijde, „milá Lenko“ a tak. Já každému povím: „Jestli je ti život milejší než já, klid se mi z očí, nebo tě vyperu a vyždímám, že tě to koukání, poslouchání, žvanění a podvádění přejde!“ Já si legraci nedělám!

S mužskými si člověk vůbec nemá začínat. Šťastná každá, která žádného nemá! Půl života bych měla lehčí, kdybych se žádnému nebyla dala namluvit. Pak totiž přišel za mnou ještě jeden, chudý jak kostelní myš, a že si mě chce vzít – a já si ho vzala, protože mně ho bylo líto. A co teď mám – muže ožralu! Radši žádného než ožralu! To ať si na mě žádný děvče zapíše za uši. Ale už je pozdě. Kdo pak taky ví napřed, jaký ten mužský bude? Před svatbou nepije – po svatbě s tím začne. To máte jako s límcem, na kterém není napsaná velikost. Až když ho člověk má na krku, teprve ví, jaké je to číslo. Jenže to už je pozdě. Jenom dobře, že se celý den nevidíme. Jinak... Radši žádného než pijana! Ale vykládejte to mladým děvčatům! To je každá za mužským jako divá. Do svatby jí všechno připadá zlate, a po svatbě je to neřád. Však já teď chodím po všelijakých domácnostech a hodně se dozvím a vidím, že nikde není žena spokojená. Každá říká, že s mužským nevyjde – zrovna jako já. Mně se zdá, že vůbec žádný mužský není k ničemu. Jinak by přece bylo ve vsi aspoň jedno manželství spokojené. Tedy: ono jedno je, ale jenom proto, že tam komando drží ona. Ale to neřeknu, čím to je. To by z toho byl skandál a náš učitel by to dal do novin. Kdepak, všechno člověk vybreptat nesmí.

Já si vůbec musím dávat pozor, co povídám. Slyším toho hodně, a často nevím, kolik z toho je pravda. Ony ženské rády něco přidají. A kdybych to vypovídala u sousedů, zítra je to po celé vsi! A to by se pak řeklo, že donáším. A to já zásadně nedělám! Donášet je špinavé řemeslo. A já držím na čistotu. Kdybych chtěla všechno vykřádat, co mně ženy svěří, to by se svět divil, jaký je bláznivý. Ale já mlčím, proto se taky o mě přetahují. Já taky vím, kde žena látá a kde ne. Ale mně je nakonec jedno, jaké kdo má šaty, roztrhané nebo celé. Děravé jsou dřív vyřízené. Jednou na mě chtělo jedno takové strašidlo hodit, že trhám prádlo. K té už jsem nešla. Dneska nemá na sebe ani spodní košili! Všechny se rozpadly špinou – nebo chlůrem, ten vyžere špínu tak, že zůstanou jenom díry.

Ale pradlena zase není tak špatná osoba, jak se to mužským často zdá. Jak ti by chodili špinaví, to si ani nedovedou sami představit. Já to vím podle toho svého, jak ten vyvádí, když v neděli ráno nemá na posteli ležet čistou košili a na stole čistý límeček. Jenže já kolikrát pro samou práci na muže zapomenu. Pět dní u cizích lidí, v sobotu doma – to nemůže být všechno jako v pořádném hospodářství. Ale ať si hubuje, mě to nepálí. Já se mám u lidí dobře, tak co po tom, že mužský brblá. No, on zase tak moc nešpačkuje, a ví proč! (Zdvihá pěsti.) Já jsem silnější než on! Ten se bojí, že bych ho zvalchovala!

V zimě začínám v osm nebo později, v létě v sedm. Napřed dobře snídám, kdo dobře nesnídá, ten toho moc neudělá. Kolem desáté svačím, obložený chleba nebo vajíčko, k jedenácté si dám hlt něčeho ostrého a zakousnu housku. Po dvanácté obědvám – obědy jsou všelijaké, ale kde dobře nevaří, tam náš člověk nedělá. Kolem třetí volají ke svačině a kolem šesté k večeři. Čtyřikrát se postím a šestkrát jím. Když pracuju, tak se

postím, a když jím, tak nepracuju. Práce dává chuť k jídlu. Já vám toho spořádám! Kdo nedá pracujícímu člověku najíst, tomu lidi nic neudělají. Tak je lepší, když jim dáte, co a kolik chtějí. Já jsem byla jednou prát u nóbl paní – co mi dala k svačině? Jeden krajíc chleba s máslem. Podruhé jsem tam nešla. S jedním krajícem at si pere sama.

Ale dneska tady mám ještě košili pro svého muže. Když nedostane zítra ráno čistou košili – to je jeho jediná –, zabije mě. Ach, jak se mají jiné

ženské! Těm chodí mužští deset neděl v jedné košili – to ten můj není tak hloupý jako oni. Ale dost přemýšlení, jinak nic neudělám!

Z knihy *Serbska čítanka (Lipsk 1981) prózu Njewěrju, zo wjelkow w Serbach njeje přeložil Milan Hrabal a prózu Lenka-płokarniča skorži nam swoju nuzu Zuzana Sklenářová. Texty připravil Radek Čermák.*

ČESKO-LUŽICKÝ SEMINÁŘ (5.1)

Česko-lužické styky v 1. polovině 19. století

Petr Píša

V dosavadní sorabistické literatuře chybí komplexní a ucelené zpracování kontaktů Čechů a Lužických Srbů v první polovině 19. století, v době, kdy Češi aktivním způsobem zasahovali do procesu lužickosrbského národního obrození. Existuje pouze množství pramenných materiálů a dílčí literatury. Práce se snaží absenci souhrnného zpracování tématu vyřešit. Vychází z podrobného studia a kritického porovnání materiálu a podává systematický soubor styků českých obrozeneckých osobností s Lužickými Srby. Důraz je kladen jak na přehled osobních a korespondenčních styků Čechů s Lužickými Srby, tak na vědecké zpracování lužickosrbského jazyka a propagaci lužickosrbské kultury v Čechách, popřípadě v zahraničí. V poznámkovém aparátu jsou uvedeny podrobné bibliografické údaje, doplněné o kritické hodnocení některých nepřesností a omylů v dosavadní literatuře. Česko-lužické styky jsou analyzovány z hlediska motivace jednotlivých osobností, podoby kontaktů a výsledků vzájemného působení.

1. Úvod

Otázka národní identity a její budoucnosti v současném sjednocujícím se světě je nyní, v době vstupu našeho státu do Evropské unie, obzvlášť aktuální. Na jedné straně stojí názory, hodnotící pojmy jako národ a nacionalismus jako přežitky z 19. století, nebo dokonce jako omyly, slepé uličky historie, na druhé straně existují obavy ze ztráty kulturní a jazykové svébytnosti vlivem globalizace. Tyto obavy se nyní objevují u národů, majících svůj vlastní národní stát, chápaný jako určitá záruka zachování specifického kulturního dědictví; s možným oslabením vlivu národních států ve sjednocující se Evropě vyvstává otázka, jakými mechanismy docílit toho, aby nebyla oslabena též kulturní identita. O to větší je však problém zachování vlastní kultury u národů nebo etnik, které své národní státy vůbec nemají. Zde můžeme mluvit o dlouholetém úsilí nestátních národů o vlastní přežití, které je globalizačními procesy čím dál více znesnadňováno.

Jedním z národů, jehož existence je v budoucnosti značně nejistá, jsou Lužičtí Srbové, Slované žijící na území Německa poblíž měst Budyšin a Chotěbuz. V 1. polovině 20. století byl ještě počet Lužických Srbů odhadován na 150 000¹, v současnosti se většinou mluví o 50 tisících příslušníků lužickosrbského národa, existují však náznaky, že je skutečný počet Lužických Srbů, aktivně například používajících lužickou srbsčinu, daleko nižší. Vyvstává otázka, zda lze při takové tendenci vůbec lužickosrbský jazyk a lužickosrbskou kulturu zachovat pro příští generace, a pokud ano, jakými způsoby. Velmi často se objevují názory, že na zachování své vlastní národní existence Lužičtí Srbové se všemi svými národními institucemi, podporovanými německou, saskou a braniborskou vládou, prostě sami nestačí. Finanční podpora lužickosrbských institucí je navíc každoročně znatelně snižována. Hovoří se o nutnosti pomoci ostatních slovanských národů, především Čechů a Poláků, národů zeměpisně i jazykově Lužickým Srbům nejbližších. Za tímto účelem dochází v Čechách po roce 1989 k rozkvětu styků s Lužickými Srby, v současné době organizovaných především Společností přátel Lužice (od 2003).

Inspiraci pro řešení způsobu, jakým mohou Lužickým Srbům Češi a ostatní slovanské národy pomoci, je možné najít v historii. V minulosti byly slovanské národy, jejichž národní svébytnost byla v určitých dobách ohrožena, čile podporovány ostatními Slovy. V případě Lužických Srbů to platí jak pro meziválečné, popřípadě poválečné období, tak pro období 19. století, především jeho 1. poloviny. Současné česko-lužické styky se snaží navázat na styky v meziválečném období a ve 2. polovině

40. let². Kořeny vzájemných vztahů mezi Čechy a Lužickými Srby je však nutno hledat v dřívějších obdobích, především v 1. polovině 19. století. Češi tehdy jak přímo, tak prostřednictvím korespondence a svých děl působili na Lužické Srby a jejich národní obrození. Právě rozborem a souhrnným zpracováním vzájemných vztahů mezi Čechy a Lužickými Srby v době 1. poloviny 19. století se zabývá tato práce.

1.1 Přehled dosavadního zpracování tématu

V průběhu 19. století byly vztahy českých obrozenců s Lužickými Srby připomínány spíše sporadicky, a to především na lužickosrbské straně. V Čechách věnoval česko-lužickým vztahům větší pozornost poprvé na sklonku 19. století Adolf Černý, náš první sorabista, ve svých četných knihách a člancích o Lužici. K soustavnému zkoumání tématu došlo především v meziválečném období, a to hlavně zásluhou Josefa Páty, vydavatele české korespondence J. A. Smolera, H. Lubjenského i J. P. Jordana a autora několika významných příspěvků k lužickým vztahům jednotlivých postav českého národního hnutí. V časopisu *Slavia*, ročník 1923/1924 vydal Páta stať *Lužickosrbské národní obrození a československá účast v něm*, branou dodnes asi jako vrchol Pátova vědeckého bádání v této oblasti a hlavní zdroj informací o česko-lužických vztazích v době národního obrození vůbec. Uvedený článek má však několik nedostatků. V době, kdy byl psán, neexistovalo podrobné a kvalitní zpracování dějin lužickosrbského národa a jeho písemnictví, proto v článku musela být věnována velká pozornost i výkladu celé historie národního obrození Lužických Srbů a vlivů na něj působících, i pokud tyto vlivy neměly s česko-lužickými vztahy přímou souvislost. Páta však článek zamýšlel jako doplněk ke své knize *Z českého listovnictví J. A. Smolera*, kde byly v pasážích vysvětlujících otištěné dopisy rozebírány lužické vztahy českých obrozenců. Proto dochází ve stati ve *Slavii* k nepoměru informací, uvedených o stycích jednotlivých českých obrozenců: ty osoby, se kterými se stýkal J. A. Smoler, byly většinou pouze letmo zmíněny, zatímco hlavní pozornost byla věnována ostatním. To vedlo později k částečnému zkreslení v publikacích jiných autorů, pokud byla za hlavní nebo jediný zdroj poznání brána výše zmíněná stať *Lužické národní obrození...* Konec konců Pátův článek samozřejmě neobsahoval ta fakta o česko-lužických vztazích, která Páta uveřejnil ve svých pozdějších člancích. K napsání ucelené monografie o daném tématu pak nedošlo pro Pátovu předčasnou smrt na pravišti.

V období těsně po 2. světové válce byly silné historické vazby Lužických Srbů k Čechám brány jako jeden z argumentů pro připojení Lužice k Československu, které se nakonec neuskutečnilo pro odpor Sovětského svazu. Proto nástup komunistů sice přinesl masivní zkoumání tzv. slovanské vzájemnosti v 19. století, toto téma se však omezilo na oblast česko-ruských a slovensko-ruských styků, a naopak v Čechách bádání v oblasti česko-lužických vztahů, a dokonce i sorabistika jako taková, byly potlačovány a omezovány.

Ke zveřejňování studií o vztazích českých a lužických obrozenců tak docházelo v 2. polovině 20. století téměř výhradně na lužickosrbské straně. Téměř v úplnosti byl vydán pramenný materiál vztahující se k tématu,

- 1) Poválečné odhady počtu Lužických Srbů, blízcí se k půl milionu, byly tendence (měly podpořit argument pro připojení Lužice k Československu) a značně nerealistické.
- 2) Příkladem může být i samotný název Společnosti přátel Lužice a časopisu Česko-lužický věstník, které odkazují na meziválečnou instituci a jí vydávaný časopis.

především korespondence Lužických Srbů s Čechy, respektive Slováků. Podrobně byly například rozebrány i lužické vztahy některých dříve opomíjených osob, například v pracích J. Petra, J. Mudry, J. Lebedy, W. Zeila, P. Nowotného. Nedošlo však k souhrnnému zpracování a zhodnocení vydávaných pramenů a dílčích studií. Výjimkou jsou pouze 2 oblasti: otázka Lužického semináře a jeho vlivu na kulturní život Lužických Srbů, zpracovaná v 50. letech Wilhelmem Zeilem, a vztahy Slováků k Lužici a Lužickým Srbům, kterým se věnuje oddíl v knize V. Mruškoviče, *Slovensko-lužickosrbské literární vztahy*. Zmíněný oddíl v Mruškovičově knize však obsahuje značné množství nepřesností a chyb, zdá se, že autor nevycházel z veškeré přístupné literatury a vydaných pramenů.

V důsledku absence souhrnného zpracování tématu tak dochází k zajímavému paradoxu: na jedné straně téměř v úplnosti vydaný pramenový materiál a mnohé podrobné dílčí studie, na druhé straně jsou však podávány různé zkreslené a nepřesné informace v knihách dané téma pouze okrajově zmiňujících, ve výročních člancích apod.³

Tato situace přetrvává i v současné době. Po pádu komunismu se do popředí zájmu v oblasti česko-lužických vztahů dostává především období těsně po druhé světové válce nebo styky v meziválečném období, syntetické zpracování česko-lužických vztahů v 1. polovině 19. století tak stále chybí.

1.2 Způsob zpracování tématu

Při komplexním a syntetickém zpracování česko-lužických vztahů pro nás budou především důležité otázky, jací byli ti čeští obrozenci, kteří se zajímali o Lužici a podporovali Lužické Srby, jakým způsobem jejich styk s Lužickými Srby probíhal a jakých výsledků dosáhli. Pro zodpovězení těchto otázek jsem se rozhodl nečlenit práci chronologicky, ale podle kontaktů jednotlivých českých národních buditelů s Lužickými Srby. Povaha styků jednotlivých obrozenců s Lužicí se totiž většinou v průběhu času neměnila (s určitou výjimkou pouze u Františka Ladislava Čelakovského).

Nedržel jsem se striktně časového nebo místního vymezení tématu. Alespoň krátce se zabývám česko-lužickými styky v 18. století a dříve a považoval jsem za nutné připomenout lužické kontakty osob, o kterých práce pojednává, ve 2. polovině 19. století. Vedle česko-lužických vztahů jsem zkoumal i vztahy slovensko-lužické, neboť Slováci, mající v první polovině 19. století styky s Lužickými Srby, sami sebe chápali jako Čechy nebo žili a tvořili v českém kulturním prostředí. Věnuji se též českým, respektive slovenským názorům na středověké Polabské a Pobaltské Slovany, jichž jsou Lužičtí Srbové vedle Kašubů posledním zbytkem.

Na začátek práce jsem pro lepší orientaci zařadil stručný přehled lužickosrbského národního obrození. Jako přílohu pak podávám biografické údaje o osobách, o nichž se v práci (ve 4. kapitole) zmiňuji. Podávám v ní údaje pouze o Lužických Srbech, psát doplňující informace o českých obrozencích nepovažuji za nutné. V poznámkách u citací použité literatury užívám zkrácených odkazů, které jsou vysvětleny v seznamu použité literatury.

V celé práci značí slova Srb, srbský atd. (není-li výslovně uvedeno jinak) vždy Lužický Srb, lužickosrbský. Rovněž adjektivum lužický znamená většinou lužickosrbský, nikoli lužický ve smyslu teritoriálním. Hovořím-li o lužickosrbských osobách, používám zásadně jejich srbská jména⁴ a jména německá (tedy „úřední“, pod kterými též někdy psali své práce atd.) uvádím pouze v příloze. Rovněž u názvů měst a vesnic v lužickosrbské sídelní oblasti používám srbských jmen (nejsou-li rozšířena jména česká).

2. Česko-lužické styky od reformace do 18. století. Lužický seminář

Území Lužice náleželo k českému státu poprvé už v 11. století, od let 1319–1363 (Horní Lužice), resp. 1370 (Dolní Lužice) pak tvořilo trvalou součást zemí Koruny české⁵. Vzájemné kontakty Čech a Lužice však byly narušeny husitskou revolucí v Čechách a založením univerzity v Lipsku (1409). Reformace proběhla až na několik výjimek na téměř celém území Lužice. Město Budyšin a jeho bezprostřední okolí se pak stalo konfesijně smíšeným (známý je kostel sv. Petra, ve kterém se konají katolické i evangelické bohoslužby). Katolickými zůstaly též oblasti pod panstvím cisterciáckých klášterů Marijina Hwězda (severozápadně od Budyšina, obýváno Srby) a Marijiny Doř (severně od Žitavy – území obýváno Němci), jako i několik dalších výjimek (např. dolnolužické opatství v Nové Celi). Pražským mírem z roku 1635 bylo území Lužice odtrženo

od Čech (resp. Habsburské monarchie) a připojeno k Sasku⁶. V něm byla zakotveno, že českým panovníkům nadále přísluší ochrana katolické církve v celé Lužici (výslovně pak byly uvedeny katolické oblasti Lužice, které náležely k pražskému arcibiskupství).

Velké množství katolických studentů ze srbské Lužice studovalo od doby reformace v Čechách. Tak například v letech 1600–1617 studovalo jen v Jindřichově Hradci 50 Lužičanů⁷. Poměrná dostupnost vzdělání v Čechách byla dána relativním bohatstvím oblasti, náležející ke klášteru Marijina Hwězda. Studenti z Lužice navštěvovali v Čechách především jezuitské a cisterciácké školy. Většina z nich po skončení studia zůstávala v Čechách nebo v jiných oblastech rakouské monarchie, působili mnohdy jako faráři v národnostně smíšených česko-německých oblastech. Někteří Lužičtí Srbové vstoupili do českých cisterciáckých klášterů⁸. Několik Lužických Srbů dosáhlo v českém prostředí významného postavení – srbského původu byl např. Jurij Wendschuh, opat kláštera ve Vyšším Brodě a po určitou dobu generální vikář české církevní provincie (†1668), nebo Dominik Christian Peterka, prelát v klášteře v Chotěšově u Plzně (†1737)⁹. Lužickým Srbem byl také Mačij Wjaclaw Jakula (Jäckel, 1635–1738, barokní sochař, působící v Čechách, proslavený především třemi svými sousošími, umístěnými na Karlově mostě v Praze¹⁰).

Skutečnost, že z Lužice odchází množství studentů, z nichž se však jen málo vrací domů, byla příčinou založení semináře pro lužickosrbské studenty v Praze na Malé Straně¹¹. Ten nechali vybudovat bratři Šimonové z Čemjerc, Měrcin Norbert (od r. 1673 kanovník v Budyšině, † 1707) a především Jurij Józef (zповědník u sv. Josefa na Malé Straně v Praze, † 1729). První provizorní dům pro lužické studenty byl zřízen r. 1695, poté byl seminář přesouván na výhodnější místa¹². Lužický seminář byl definitivně dostavěn roku 1728 (dnešní ulice U Lužického semináře 13).

Lužický seminář přestal dobu rušení konviktů během vlády Josefa II. a působil po celé 19. století¹³. Pobývali v něm gymnazisté a studenti teologické fakulty. Jako jeho chovanci přicházeli nejnadanější studenti z městských a vesnických katolických škol v Lužici, na konci 19. století se jednalo většinou o absolventy nejvyšší třídy Kulovské obecné školy, studenti z nižších tříd Budyšínského gymnázia, od 30. let 19. st. pak nejvíce z budyšínské děkanské školy. Chovanci Lužického semináře navštěvovali malostranské jezuitské gymnázium (po zrušení jezuitského řádu roku 1777 Německé gymnázium), kde bývali (vzhledem k tomu, že se jednalo o výběrové žáky, kteří navíc byli mnohdy starší než ostatní) pra-

3) Namátkou pouze zmíním fakt, že ve výčtu styků obrozeneckých Čechů s Lužickými Srby nebývá téměř nikdy uváděn František Doucha, hlavní propagátor Lužických Srbů v českém tisku 40. let 19. století. Naopak přehnaně velká pozornost bývá věnována Františku Palackému, ačkoli jeho příspěvek k rozvoji lužickosrbského národního obrození v porovnání s jinými není příliš velký (jak bude níže ukázáno).

4) Osobní a místní jména jsou psána podle současného lužickosrbského pravopisu – tedy Smoler, Zejler místo Smolef, Zejler (jak se někdy v české literatuře stále uvádí).

5) Nepočítaje ztráty některých území v Dolní Lužici (včetně města Chotěbuz a okolí) ve prospěch Braniborska (od 15. století).

6) Horní i Dolní Lužice však zůstávala součástí Koruny české a v případě vyměření saské dynastie měla připadnout zpět Čechám – nejjednodušší KAPRAS (1935), s. 13–16, 32–42. Zde na str. 18–20 též o dalším vývoji státoprávního vztahu Lužice k Čechám během 19. století.

7) BOHÁČ (1993), s. 22; J. TAJRYCH, E. MUKA, Serbscy studenci v Jindřichowym Hradcu w Čechach z lět 1600–1617. Časopis Mačicy Serbskeje 49, 1896, s. 13–19. Srovnej též PÁTA (1946), s. 252; MALÝ (1935), s. 150–4 o tamní smrti lužickosrbského studenta během střetu mezi katolíky a luterány roku 1611. Na jezuitské koleji v Olomouci absolvovalo v letech 1646–1741 108 Lužičanů (BOHÁČ (1993), s. 25, pozn. 6).

8) Celkově působilo v klášteřích Osek, Vyšší Brod a Plasy od konce 16. století 36 mnichů srbského původu; jejich seznam podává BOHÁČ (1993), s. 35–39.

9) O nich BOHÁČ (1993), s. 57–59, 59–62.

10) O. J. BLAŽÍČEK, Matěj Václav Jäckel, Památky archeologické 51, 1940, s. 81–149, CH. BOGUSZ, Mathias Wenzel Jäckel – ein Bildhauer des Barocks, Lětopis D, 1990, s. 26–41.

11) O Lužickém semináři v každé sorabistické literatuře – především MORÁVEK (1948), ZEIL (1967a), ZEIL (1967b), BOHÁČ (1993), s. 41–47, J. ŁUSCANSKI, Seminar s. Pěta w Prazy, Časopis Mačicy Serbskeje, 65, 1892, s. 3–24, W. ZEIL, „Oberlausitzer oder Wendische Seminar“ in Prag zur Zeit der Josefischen Aufklärung, in: Unum in Veritate et Laetitia. Bischoff Dr. Otto Spülbeck zum Gedächtnis, Leipzig 1970, s. 108–121, J. HANDRIK, Stawizny Serbskeho seminaru w Prazy, Časopis Mačicy Serbskeje 83, 1930, s. 3–22, Z. BOHÁČ, Z dějin Lužického semináře v Praze, Přehled lužickosrbského kulturního života, 10, 1968, s. 2–11

12) Nazýván též Srbský, příp. Lužickosrbský, něm. Wendisch. Srovnej J. MUDRA, Lužický seminář, nebo Srbský seminář? Česko-lužický věstník 2003/5, s. 60.

13) Zrušen byl až roku 1922 – o tom nejvíce v KAPITÁN (1945), s. 50, MORÁVEK (1948), s. 7, 10–12.

videlně nejlepšími. Po maturitě navštěvovali teologickou fakultu pražské Karlo-Ferdinandovy Univerzity¹⁴.

Podle neúplných statistik prošlo v letech 1728–1922 Lužickým seminářem 768 chovanců jak srbského, tak německého původu¹⁵. Od roku 1784 docházeli do semináře i němečtí studenti z katolických oblastí v okolí kláštera Marijiny Dol. Po vídeňském míru, kdy připadla severní část Horní Lužice (stejně jako Lužice Dolní) Prusku, byl roku 1821 srbským studentům z Pruska pobyt v Lužickém semináři prakticky znemožněn¹⁶. Od této doby pak počet německých studentů v semináři počet Srbů převyšoval.

Roku 1763 byl jmenován profesorem na pražské univerzitě Karl Heinrich Seibt, původem Lužický Srb z Marijina Dołu (1735–1806). Přednášel krásné umění (estetiku), dějepis, mravouku a vychovatelství. Byl předním představitelem osvícenství v Praze. Proslul tím, že jako jediný na univerzitě nepodařoval přednášky v latině, nýbrž v němčině. Seibt ovlivnil množství postav rodícího se českého národního obrození, například J. Dobrovského, A. J. Puchmajera, V. M. Kramera, J. Jungmanna nebo A. Marka¹⁷. Seibt docházel i do Lužického semináře a ovlivnil lužickosrbské studenty, v Praze studující (především F. J. Loka)¹⁸.

Několik českých osvícenců druhé poloviny 18. století udržovalo styky s Karlem Gottliebem von Antonem, německým¹⁹ advokátem a historikem ze Zhořelce. Anton, sekretář hornolužické učené společnosti, potřeboval pro svá studia o historii Lužice znát materiály, uložené v Praze, naproti tomu českým historikům přišly vhod české dokumenty z lužických archivů. Postupem času začal jevit Anton zájem o Slovany, především pak Lužické Srby, a v jeho korespondenci tak nacházíme nejrůznější slavistické nebo národopisné otázky. Roku 1778 navázal Anton styky s Gelasiem Dobnerem, v letech 1779–81 si dopisoval s Františkem Martinem Pelcem²⁰, od roku 1789 s Josefem Dobrovským (podrobněji bude pojednáno níže). Anton pobýval několikrát v Karlových Varech, 26. 6. 1791 se zde seznámil s bibliotekářem pražské strahovské knihovny Janem Bohumírem

Dlabačem, s nímž pak udržoval čilý korespondenční styk²¹. Dlabač byl autorem článku o Lužickém semináři, který vyšel roku 1793 v zhořeleckém časopise *Lausitzisches Monatschrift* a téhož roku byl jmenován členem hornolužické učené společnosti. V několika svých článcích se Dlabač věnoval historii Lužice. V čilých vědeckých stycích s učenou společností ve Zhořelci byl Dlabač od roku 1796. S K. G. Antonem si dále dopisovali Aleš Pařízek, Maxmilián Šimek a slovenský evangelický duchovní Jiří Ribay.

Autor je studentem 2. ročníku historie a germanistiky na FF UK.

Práce vznikla v letech 2003–2004,

ale pro její rozsah nebylo možné zveřejnit ji dříve.

14) BOHÁČ (1993), s. 44–45, 49–51.

15) ZDENĚK BOHÁČ, Die Matrikel der Zöglinge des "Wendischen Seminars" in Prag 1728–1922, *Lětopis B*, 13/2, Budyšín 1966, s. 166–228. Přetisk úvodu k této statí In: BOHÁČ (1993), s. 49–56.

16) Týkalo se to především studentů z katolického městečka Kulow: v letech 1728–1821 přišlo do semináře 115 studentů z Kulowa a okolí, v následujících 100 letech jich bylo jen 11. Znemožnění studia katolické mládeže z Kulowa v Praze bylo patrně jednou z příčin odnárodnění tohoto městečka během 19. století.

17) SLAVÍK (1975), s. 43–46.

18) ZEIL (1967a), s. 29–33.

19) V české literatuře se občas mylně tvrdí, že K. G. Anton byl Lužický Srb – např. MOJMÍR OTRUBA, Josef Dobrovský, in: *Lexikon české literatury I*, s. 563.

20) M. KRBEČ, Deutsch-tschechische wissenschaftliche Begegnungen in der Oberlausitz. Der Briefwechsel zwischen F. M. Pelcl und K. G. v. Anton, in: *Slawisch-deutsche Wechselbeziehungen in Sprache, Literatur und Kultur*, Berlin 1969, s. 524–531, KRBEČ (1970). Anton nabídl Pelclovi pomoc při získávání pramenů pro jeho knihu o Karlu IV. Zachovaly se 4 Antonovy a 3 Pelclovy dopisy. Nesprávně JOHANIDES (1981), s. 315–6, pozn. 46, označuje za zprostředkovatele styku J. B. Dlabače – s tím se Anton v té době ještě neznal.

21) STRAKA (1922), KRBEČ (1972). Korespondenční styk mezi Antonem a Dlabačem probíhal v letech 1791–1819.

NOVINY

Z HORNÍ LUŽICE

Některé jména ještě platí

Vyplyvá to z přednášky germanisty dr. Gera Lietze o nacistickém přejmenování lužickosrbských vesnic. Jednalo se o případy, kdy měl německý název slovanský původ. To postihlo celkem 146 vesnic. Zatímco v Sasku se podařilo 80 % původních názvů obnovit, v Braniborsku, kde bylo takto postiženo 54 vsí, jen 14 získalo zpět své jméno. Zbylých 40 nacistických jmen dodnes platí jako oficiální. (SN 20. 12.) *jos*

Z DOLNÍ LUŽICE

Televizní stanice RBB poskytuje přes satelit jednou měsíčně také lužickosrbské vysílání – dolnolužickosrbské okénko *Lužyca* a hornolužickosrbské *Wuhladko* televizní stanice MDR. Podle průzkumu dosáhla *Lužyca* velmi dobrých výsledků – v celém Německu ji sleduje 40 000 lidí, v samotném Braniborsku 20 000 (3,2% sledovanost). *Wuhladko* má v celém Německu 30 000 diváků, v rámci vysílání RBB 10 000 (1,4% sledovanost). (BSR 19. 12.) *zus*

Umělá jezera u Bluně a Bjezdow poblíž Wojerec, vzniklá vytěžením uhlí, mají být využita v turistickém ruchu. Zatím neschválený projekt plánuje, že budou spojena 80 m dlouhým mostem, v oblasti by měla být vybudována síť cyklostezek. (BSR 19. 12.) *zus*

Tobias Geis, žák 13. ročníku dolnolužickosrbského gymnázia v Chotěbuzi, se umístil na jednom z předních míst v literární soutěži LN Domowina a Nadace lužickosrbského národa. V kategorii 14–18 let, v níž se účastnilo 65 autorů z Horní i Dolní Lužice s 97 pracemi, uspěla jeho detektivní povídka *Noc w Blotach*. (BSR 19. 12.) *zus*

Osazení německých vysídlenců ze Sudet a Slezska v Lužici píše Ines Kellerowa ve zvláštním čísle *Lětopisu*. Na základě rozhovoru zpracovává jejich adaptaci, míšení kultur, a zabývá se také otázkou, zda to mohlo pro Lužické Srby mít nějaký kladný přínos. (BSR 19. 12.) *zus*

Z CIZINY

VII DNI ŁUŻYCKIE, Opole, 3–4 listopada 2005

Tento rok se opět konaly Lužické dny v Opoli, organizované Polsko-

lužickosrbským spolkem Pro Lusatia, jehož dušemi jsou Leszek Kuberski z Opolské univerzity a Piotr Pałys z Úřadu maršálka Opolského vojvodství (sponzora programu). Právě tyto instituce byly spolupřáteli Dní vedle Muzea opolského Slezska. Celá akce začala ve čtvrtek dopoledne souhrnnou přednáškou France Šěna z Lužickosrbského ústavu v Budyšině na Opolské univerzitě. Měla název *Lužickosrbská kniha v dějinách. Od breviáře k multimediální knize*. V podvečer se konal v historické budově Muzea opolského Slezska literární večer věnovaný jubilem Janu Skalovi a Michału Nawkovi. O obou promluvíli muži povolání, Skalův životopisec historik prof. Leszek Kuberski a literární vědec a archivář dr. Franc Šěn. Jan Skala (1889–1945) byl významným publicistou, politikem, menšinovým aktivistou a básníkem v době výmarské republiky; na konci druhé světové války v lednu 1945 zemřel v opolském Slezsku ve vesnici Dziedzicích, odkud pocházela jeho manželka, za ne zcela vyjasněných okolností, *pravděpodobně jako zprostředkovatel v roztržce mezi polskými obyvateli vsi a sovětskými vojáky* (viz Dietrich Šolta, *Stawizny serbskeho pismowstwa 1918–1945*, str. 90). O Michału Nawkovi (1885–1968) se dočtete na začátku čísla. Zapomenutého básníka velkého ducha Michała Bjedricha (1855–1976) krátce připomněl autor zprávy. Četlo se i z tvorby vzpomínaných autorů.

Druhý den v poledne se opět na opolské Univerzitě konalo sympozium Problematika politického zastoupení etnických skupin v Evropské unii na příkladech Lužice. Promluvil vedoucí Historického ústavu univerzity Leszek Kuberski, zástupce úřadu vojvodství Piotr Pałys a poslanec saského zemského sněmu Hajko Kozel, který se evropskou problematikou zabývá. Studenti se pilně ptali, takže získali solidní informace o problematice. Hajko Kozel poté ještě byl spolu s Piotrem Pałysem hostem regionální televize a nutno říci, že profesionalitu by novináři, který s oběma rozhovor vedl, mohl leckterý český žurnalista závidět.

Pátečního večera se celý program uzavřel koncertem dolnosrbského písničkáře Bernda „Pytky“ Pittkuninge. Pytko představil svým tradičním způsobem lužickosrbskou kulturu a do programu zařadil i několik lidových písní. Udělal si legraci z německého popu i z poněmčených Srbů – „Venetů“ (Wenden).

Akce měly nižší účast než obvykle, protože termín kolidoval se svátkem Dušiček, v Polsku nadmíru oblíbeným. *račk*